

(א נא): ובנסע המשכן יורידו אתו הלויים ובחנת המשכן יקימו אתו הלויים והזר הקרב יומת:

ע"ר' בחיי: ובנסוע המשכן יורידו אתו הלויים ובחנות המשכן יקימו אתו הלויים והזר הקרב יומת – כבר הודעתך (בראשית יא ט) כי בכל מקום שתמצא השם רשום למפרע בהפך אותיותיו מורה על מדת הדין¹⁸⁵⁷, כי כן הזכירו המן הרשע בהפוך אותיותיו, ואמר (אסתר ה) וכל זה איננו שוה לי בכל עת, ונתהפכה מדה"ד עליו¹⁸⁵⁸. והנה בכאן בענין עבודת הלויים הזכיר תחלה בכתוב הזה השם הנעלם¹⁸⁵⁹, ואחרי כן הזכיר השם המפורש שני פעמים למפרע להורות על מדת הדין, שהיא מתוחה על הזר הקרב לעבודת הלויים, וכענין שאירע בעזה שכתוב בו (שמואל – ב ו ז) ויחר אף ה' בעזה.

והסתכל איך התחיל הרמז בכל פעם ממלת הלויים, ממה שידעת כי מדתו של לוי מדת הדין היא¹⁸⁶⁰, והיא ה"א אחרונה שבשם¹⁸⁶¹, ולכך התחיל רמז ה"א בכל פעם ממלת הלויים וזה מבואר. ובאור הכתוב, יורידו אותו, יסירו הבריתים והעמודים, ובחנותו היו הם מקימין אותו, והזר הקרב, לעבודה, יומת, בידי שמים.

(ב ב): איש על הגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו: ע"ר' בחיי: דגל מחנה יהודה היה נוסע תחלה, והיה במזרח, ולפי שהיה בעל גבורה נמשל לאריה, שנאמר (בראשית מט ט) גור אריה יהודה. ועמו משה יששכר ומטה זבלון, וכתוב בהם ראשונה יסעו, והמלה¹⁸⁶² הזו תרמוז לחכמה, כי כן היו כלם בעלי תורה, שנאמר (תהלים ס ט) יהודה מחוקקי, וכתוב (דברי הימים – א יב לב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, וכתוב (שופטים ה יד) ומזבולן מושכים בשבט ספר, ועל כן הם ראויים לשבת יחדיו,

ס מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁸⁵⁷ ע"ר' לעיל פרשת נח הערה 399 וע"ר' לקמן במדבר (א נא).
¹⁸⁵⁸ ע"ר' זהר (ח"ג קעד ע"א): דמסטרא דימינא דתמן י' דאיהו חכמה שרותא דשמא דיהו"ה דאיהו אחזי זכותא על בנהא מימינא דתמן רמ"ח פקודין דעשה מסטרא דאת ה' בתראה דאיהי לשמאלא דגבורה דתמן לא תעשה דאינון שס"ה דתמן נדונין רשעים גמורים תמה לון זכות אבות ואתהפך לון שם יהו"ה הוה"י ואוליפנא מהמן הרשע וכל זה איננו שוה לי.
 תרגום: שמצד ימין ששם י' שהיא חכמה, ראשית שם ה', שהיא מראה זכות על בניה מימין, ששם רמ"ח מצוות עשה, מצד אות ה' אחרונה שהיא שמאל של גבורה, ששם לא תעשה, שהם שס"ה, ששם נדונים רשעים גמורים, תמה להם זכות אבות, ומתהפך להם שם יהו"ה הוה"י, ולמדנו מהמן הרשע וכל זה איננו שוה לי".
¹⁸⁵⁹ ע"ר' ויקרא יט כז ודברים כח טו שזה שם יהו"ה, וע"ר' שמות ג יג שזה עיקר שם הו"ה שהה' אחרונה כפולה, וע"ר' פרשת בראשית הערה 66.
¹⁸⁶⁰ ע"ר' זהר (ח"ג כט ע"ב): כהן לוי וישראל, כהן ביה י' חכמה ודאי, לוי ביה ה' תבונה, ישראל ביה דעת ודא ו'.

וע"ר' שם (קכא ע"ב): מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבוד עבודה ועבודת משא באהל מועד (במדבר ד ג) פקודא דא להיות הלויים משוררים במקדש ואע"ג דאוקימנא לעילא הכא צריך לחדש מלין דהא כהן איהו מקריב קרבנא ואיהו מיכאל לוי איהו גבריאל איהו צריך לנגנא ורזא דמלה (תהלים מב ט) יומם יצוה יי' חסדו דא חסד כהנא רבא דמיכאל איהו כהן הדיוט לגבי מאריה ועם כל דא דהדיוט איהו אצל מאריה מלך דחיות הקדש איהו וברכת הדיוט אל תהי קלה בעיניך והאי איהו יומם יצוה יי' חסדו ובלילה שירה עמי דא גבורה שירה.
 תרגום: מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה כל הבא לעבוד עבודה ועבודת משא באהל מועד, מצוה זו להיות הלויים משוררים במקדש. ואף על גב שבארנו למעלה (קט ע"ב - רמ"ז), כאן צריך לחדש דברים, שהרי הכהן מקריב קרבן והוא מיכאל. לוי הוא גבריאל, הוא צריך לנגן. וסוד הדבר "יומם יצוה ה' חסדו" זה חסד כהן גדול, שמיכאל הוא כהן הדיוט לגבי רבונו, ועם כל זה שהדיוט הוא אצל רבונו, הוא מלך חיות הקדש, וברכת הדיוט אל תהי קלה בעיניך (ברכות ז ע"א), וזהו יומם יצוה ה' חסדו. ובלילה שירה עמי, זו גבורה, שירה.

¹⁸⁶¹ ע"ר' לעיל פרשת בראשית הערה 18.

¹⁸⁶² ראשונה, ראשית חכמה.

ושלשתן נקראים מחנה יהודה. והיו דוגמת מחנה גבריאאל עזריאל שמעיא¹⁸⁶³ מלפני השכינה, ושלשתם נקראים מחנה גבריאאל. ויש לכל אחד מהם כמה מחנות וכמה צבאות מלאכים שהם ממונים עליהם, כשם שהיו במטה יששכר ובמטה זבולן כמה אלפים רבבות מישראל. ומעתה הבן הרמוז הנמרץ אשר רמז הכתוב באמרו (דברי הימים – א ה ב) יהודה גבר באחיו, בא לרמוז כי מחנה יהודה דוגמת מחנה גבריאאל.

דגל מחנה ראובן היה בדרום והיה בעל תשובה, והתשובה היא חסד גדול מהבורא יתברך על גבראיו, והוא פתח תחלה בהצלה ורחמים, שנאמר (בראשית לו כא) וישמע ראובן ויצילהו. ועמו מטה שמעון שנולד אחריו, ומטה גד שהוא בכור שפחת לאה, וכתוב בהם ושניים יסעו, כי כן הבינה שניה לחכמה. ושלשתן נקראין מחנה ראובן והיו דוגמת מחנה מיכאל¹⁸⁶⁴, כוכביאל פדיאל מימין השכינה, ושלשתן נקראין מחנה מיכאל, הוא שרמוז משה רבינו כשפתח בשירת הים (שמות מו יא) מי כמוכה, וסיים בתורה (דברים לג כו) אין כאלו ישרון הרי מיכאל. וידעת כי הוא מלאך החסד והרחמים וכו'.

דגל מחנה אפרים לצבאות ימה, ידעת כי ירבעם הטא והחטיא את הרבים, והוא היה משבט אפרים לפיכך היה צריך רפואה לרפאות את שברו, ועמו מטה מנשה ומטה בנימין, וזהו שכתוב (תהלים פ ב) לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך. והיו חונים במערב, ואמרו ר"ל (ב"ב כה ע"ב) שכינה במערב. וכתוב בהם ושלישים יסעו, ומהראוי לסמוך לתורה ולתשובה גבורה כדי שישב האדם בתשובה ויתגבר על יצרו, ושלשתן נקראים מחנה אפרים¹⁸⁶⁵. והיה דוגמת מחנה רפאל זבדיאל אחזיאל מאחרי השכינה, ושלשתן נקראים מחנה רפאל. הוא שרמוז משה רבינו ע"ה על מרים הצריכה רפואה, ואמר (במדבר יב יג) אל נא רפא נא לה, הרי רפאל.

(ד כ) וְלֹא יָבֹאוּ לְרֵאוֹת כְּבֹלַע אֶת הַקֶּדֶשׁ וְזָמְתוּ:

ע"י רמב"ן: ע"ד האמת – טעם הכתוב כי בעבור היות כבוד יושב הכרובים שם הוזהרו הלויים שלא יהרסו לראות את ה' עד שיורידו הכהנים את הפרכת, כי אז תראה הכבוד

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁸⁶³ ע"י הזהר (ח"ג קנד ע"א): דגלא קדמאה משריא מזיינא אר"ה מיכאל רשים בפרישו דגלא פרישא לימינא מזרח שירותא דשמשא אזיל במטלנוי בנהירו תרין ממנן תחות ידיה יופי"אל צדקי"אל חד לאורתא (נ"א לאורייתא) וחד למיהך בשוקא דאזיל.

תרגום: דגל ראשון מחנה מזוינת, אריה מיכאל רשום בפרישת הדגל הפרוש לימין מזרח, ראשית השמש, הולך במשא, באור שני ממונים תחת ידיו, יופיא"ל צדקי"אל, אחד ללילה (לתורה) ואחד ללכת בשוק שהולך.

אמנם ע"י ספר הפליאה (עמוד קפז): כשם שברא הקב"ה ד' רוחות כך ברא הקב"ה ד' דגלים וכך ברא ד' מלאכים שהם מיכאל גבריאאל רפאל אוריאל וסיבבם אצל כסא מיכאל מימינו כנגד ראובן ולמה נקרא שמו מיכאל שבשעה שעברו בים פתח משה בשירה ואמר מ"י כמוכה באלים ה', וכשסיים את התורה אמר אין כאלו ישרון מי כמוכה ואין כאלו הרי מי כאל. אוריאל משמאל כנגד דן שהוא בצפון, ולמה נקרא שמו אוריאל בשביל תורה נביאים כתובים שהקדוש ברוך הוא מכפר עליו. שנאמר קומי אורי כי בא אורך ודוד אמר אל ה' ויאר לנו הרי אוריאל, היינו דכתיב כי אשב בחושך ה' אור לי. גבריאאל מלפניו כנגד יהודה משה ואהרן מלכות יהודה, ולמה נקרא שמו גבריאאל דכתיב כי יהודה גבר באחיו וכתוב ויקרא אל משה וכתוב ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר מערב צפון דרום. האור יוצא, מערב ואוצרות ברד וקור בעולם. דרום טללי ברכה יוצאים משם. שלום הרי גבריאאל רפאל מאחוריו כנגד אפרים ולמה נקרא שמו רפאל כדי לרפאות שברו של ירבעם שיצא מאפרים שהיא במערב והיינו דכתיב רפאני ה' וארפא הרי רפאל.

¹⁸⁶⁴ ע"י הזהר (ח"ג קנה ע"א): דגלא רביעאה אד"ם רפ"אל מערב בהדיה אסוותא בסטרא דאדם אתכליל דינא עלאה עליה אתסי האי (ס"א חד) אחיד בקרנוי דשור כד מבעי לאעלא לון לתהומא רבא וכפית לון דלא יוקיד עלמא.

תרגום: דגל רביעי אדם רפאל מערב יחד, אתו רפואה בצד שאדם נכלל, דין עליון עליו מתרפא, זה (אחד) אוחז בקרני השור, כשרוצה להכניסם לתהום רבה, וכופת אותם שלא ישרף העולם.

¹⁸⁶⁵ ע"י בזהר (ח"ג קנד ע"ב): דגלא תניינא משרייא מזיינא נש"ר אוריאל דרו"ם תרי ממנן עמיה שמשיא"ל חסדיא"ל.

תרגום: דגל שני מחנה מזוינת, נשר אוריאל דרום, ושני ממונים עמו שמשיא"ל חסדיא"ל.

בחיוב עזו וישוב אל מקומו הראשון לקדש הקדשים, ויהיה כבלע את הקדש כפשוטו והמשכיל יבין¹⁸⁶⁶.

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ולא יבאו לראות כבלע כשהכבוד מתבלע וחוזר אל מקומו הראשון אל הקדש למעלה. וידוע כי כל השנה היה הכבוד נשמש מן הענן לפני ולפנים לגמרי ומתגלה על הכפורת זהו שכתוב (ויקרא טז ב) כי בענן אראה על הכפורת¹⁸⁶⁷ לא אמר כי אראה בענן אבל אמר כי בענן אראה כלומר אני בא בעמוד ענן ואחר כך אשמש מן הענן ואראה על הכפורת וכבר הזכרתי זה במקומו ולפיכך לא היה רשות לכהן גדול ליכנס לשם כי אם פעם אחת בשנה ביוה"כ ואף ביוה"כ אינו רשאי ליכנס לשם כי אם בקטורת ולא שיכניס הקטרת עשוי אלא שיעשנו לשם ויעלה תמרת עשנו שם ויהיה הכבוד נכסה מעיניו וכענין שכתוב (ויקרא טז יג) וכסה ענן הקטורת את הכפרת וזהו שהזהיר את הלויים ולא יבאו לראות כשהכבוד מתבלע אל הקדש שהוא חיוב עזו וכענין שכתוב (חבקוק ג ד) ונוגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חיוב עזו¹⁸⁶⁸.

Section break

סמ מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁸⁶⁶ עי' זהר (ח"א דף רלב ע"ב): מאן דזכי למיחמי יחמי גו ידיעה וסכלתנו כמאן דחמי בתר כותלא בר מן משה נביאה מהימנא עלאה דהוה חמי ליה עינא בעינא לעילא באתר דלא אתיידע מאן דלא זכי דחו ליה לבר כמה חבילי טהירין אזדמנו לגביה אזדמנו נפקי עליה ואפקו ליה דלא יסתכל בענוגא דמלכא ווי לון לאינון חייבין דעלמא דלא זכאן לאסתכלא כמה דאת אמר (במדבר ד כ) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש וגו' אמר רבי יהודה מסתכל הוינא והא מגו זהירין אלין מסתכלן נשמתהון דצדיקא כד אתדבקו בהאי אתר מגו זהירין אלין מסתכלין נשמתהון דצדיקא אינון גונון סלקין ואתכלילן כחדא זכאה איהו מאן דיידע לאכללא וליחדא כלהו כחדא לאתקנא כלא באתר דאצטריך לעילא לעילא וכדין אתנטיר בר נש בהאי עלמא ובעלמא דאתי.

תרגום: מי שזוכה לראות, יראה תוך ידיעה ותבונה כמי שרואה אחר הכותל, פרט למשה הנביא הנאמן העליון שהיה רואה אותה עין בעין, למעלה, במקום שלא ידוע. מי שלא זוכה, דוחים אותו החוצה. כמה קבוצות לוחי דין מזדמנים אליו מזדמנים לצאת עליו, ומוציאים אותו שלא יסתכל בענוג המלך. אוי להם לאותם הרשעים של העולם שלא זוכים להסתכל, כמו שנאמר "ולא יבאו לראות כבלע את הקדש" וגו'. אמר רבי יהודה, הייתי מסתכל, והרי מתוך הזהרים הללו מסתכלות נשמות הצדיקים, כשנדבקו במקום הזה. מתוך הזהרים הללו מסתכלות נשמות הצדיקים. אותם צבעים עולים ונכללים כאחד. אשרי מי שיוודע להכליל וליחד את כולם כאחד, לתקן הכל במקום שצריך למעלה למעלה, ואז האדם שמור בעולם הזה ובעולם הבא.

¹⁸⁶⁷ עי' לעיל פרשת נח הערה 381. ועי' זהר (ח"ג נט ע"א): אמר רבי אבא מה בעא הכא כי בענן אראה על הכפרת וכתוב בזאת יבא אהרן והא כהנא לא חמי לשכינתא בשעתא כד הוה עאל אלא עננא הוה נחית וכד הוה נחית מטא על האי כפרת ומתערין גדפייהו דכרובין ואקשי להו ואמרו שירתא ומה שירתא אמרי (תהלים צו ד) כי גדול יהוה ומהלל מאד ונורא הוא על כל אלהים האי כד סלקי גדפייהו בשעתא דפרסין להו אמרי (שם ה) כי כל אלהי העמים אלילים ויהוה שמים עשה. תרגום: אמר רבי אבא, מה רצה כאן, כי בענן אראה על הכפורת, וכתוב בזאת יבא אהרן, והרי הכהן אינו רואה את השכינה בשעה כשנכנס, אלא ענן היה יורד, וכשהיה יורד מגיע על הכפורת הזו ומתעוררים כנפי הכרובים ומקישים בהם, ואומרים שירה, ואיזו שירה אומרים, כי גדול ה' ומהולל מאד נורא הוא על כל אלהים, זה כשמעלים את כנפיהם, ובשעה שפורשים אותן אומרים, כי כל אלהי העמים אלילים וה' שמים עשה.

¹⁸⁶⁸ עי' בהיר קמח: וכתוב "וקרנים מידו לו ושם חיוב עזו". ומהו "חיוב עזו", אלא אותו האור שגזגז והחביא, שנאמר "אשר צפנת ליראיך". וזה שנשאר לנו, "פעלת לחוסים בך", אותם שחוסים בצלך בעולם הזה ושומרים תורתך ומקיימים מצוותיך, ומקדשים שמך הגדול ומייחדים בסתר ובגלוי, שנאמר "נגד בני אדם".